

Hoofdstuk I.
Bevolking.

De wettig gedomicilieerde bevolking op 1 januari 1854 was:
529 mannen, 525 vrouwen, 1054 totaal.

De geboorten in 1854 hebben bedragen:
20 mannen, 14 vrouwen, 34 totaal.

In de gemeente gedurende dat jaar gevestigd:
10 mannen, 9 vrouwen, 19 totaal.

Totaal:
30 mannen, 23 vrouwen, 53 totaal.

De sterfte in 1854 bedroeg
8 mannen, 12 vrouwen, 20 totaal.

De personen die de gemeente hebben verlaten:
10 mannen, 4 vrouwen, 14 totaal.

Tezamen:
18 mannen, 16 vrouwen, 34 totaal.

Verschil, meerder:
12 mannen, 7 vrouwen, 19 totaal.

Wettig gedomicilieerde bevolking op 31 december 1854:
541 mannen, 532 vrouwen, 1073 totaal.

Op 31 december 1854 in de gemeente aanwezig die niet tot de wettige bevolking behoorden:
11 mannen, 6 vrouwen, 17 totaal.

Op 31 december 1854 afwezig die tot de wettige bevolking behoren:
7 mannen, 2 vrouwen, 9 totaal

Verschil meerder:
4 mannen, 4 vrouwen, 8 totaal

Feitelijke bevolking op 31 december 1854:
545 mannen, 556 vrouwen, 1081 totaal.

Personen behorende tot de land- of zeemagt, gevangenis, gestichten en bewaarplaatsen voor krankzinnigen bevinden zich in de gemeente niet, evenmin bestedelingen of bedelaars in de kolonien van Weldadigheid. In 1854 zijn geene landverhuizers uit deze gemeente vertrokken. Het bevolkingsregister wordt naar behoren bijgehouden.

Hoofdstuk II.
Verkiezingen en gemeentebestuur.

Het getal kiezers in deze gemeente was over 1854 als volgt:

van leden der tweede kamer: 32

van leden der provinciale staten: 32

van leden van den gemeenteraad: 53

Ten aanzien der kiezerlijsten hebben zich geene vragen en beslissingen voorgedaan. Bij eene verkiezing van een lid voor den gemeenteraad in plaats van het aftredende lid D. Zweers Bzn, die zijn ontslag had genomen, heeft een kiezer zich niet kunnen vereenigen met de beslissing van het bureau van stem-opneming hetwelke de vier briefjes waarbij gestemd was op D. Zweers Bz van onwaarde heeft verklaard, omdat overeenkomstig art. 61 der wet regelende het kiesregt deszelfs beurt van aftreding nog niet was gekomen. En werd door bedoelden kiezer aangevoerd dat die bewuste vier stemmen wel degelijk van waarde hadden moeten verklaard worden, terwijl dien ten gevolge de herstemming die op den 15 oktober 1854 tusschen de heeren Z. Koeslag en B.J. Meilink heeft plaats gehad, als per se onwettig had moeten worden beschouwd. De raad heeft bij het onderzoek der geloofsbrieven van Z. Koeslag, die bij herstemming de meerderheid had verkregen, beslist dat de op D. Zweers Bz uitgebragte stemmen wel in aanmerking hadden moeten komen, doch heeft de herstemming zooals die heeft plaats gehad voor wettig gehouden, omdat de op D. Zweers Bz uitgebragte stemmen geen invloed konden uitoefenen op den uitslag der eerste stemming. Heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie hebben zich bij derzelve besluit van den 7 november met bovenstaande beslissing van den raad vereenigd. Andere vragen en beslissingen zijn bij de verkiezingen niet voorgekomen.

Het gemeentebestuur was bij het einde van 1854 zamengesteld als volgt:

a. Personeel van den raad: C. Lampe, C.J. van Riemsdijk, G. Frijling, K. van 't Holt, G. Nijman, H.J. Sierink en Z. Koeslag

b. Burgemeester en Wethouders: mr. J. van Delden (burgemeester), C. Lampe en C.J. van Riemsdijk (wethouders).

Het personeel der gemeenteambtenaren en bedienden bestaat nog bij voortdoring uit:

den secretaris mr. J. van Delden Sz.

den gemeenteontvanger L. Santman

Ambtenaren van den burgerlijken stand C.J. van Riemsdijk en mr. J. van Delden Sz.

Klerk ter secretarie B. Nijzink

Veldwachter G. van Laar

Bode Hs Zweers

Nachtwaker E. Goris

Ambtenaar belast met de betekening van stukken betreffende de vervolging ter invordering van plaatselijke belastingen G.J. van Wijhe

Door den raad is bij deszelfs besluit van 25 april 1854 eene verordening vastgesteld omtrent het weiden van vee op den Marsch, welke verordening echter bij raadsbesluit van 31 juli daaraanvolgende wederom is ingetrokken ten gevolge van menigvuldige bedenkingen, welke daartegen bij heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie zijn gerezen en welke bedenkingen zijn gedeeld door Z. exc. den heer Minister van Binnenlandsche Zaken (zie resolutie van H.H. Ged. Staten van den 5 juli 1854, 2de afdeling, no. 2017/950). In de raadsvergadering van 20 februarij jl. is

besloten om de weiden op den Marsch voortaan onderhands aan de ingezetenen te verhuren en zijn daaromtrent voorwaarden vastgesteld welke bij besluit van heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie van den 15 maart 1855, 2de afdeling, no. 738/571 zijn goedgekeurd. Overigens zijn in 1854 geene verordeningen van huishoudelijken aard vastgesteld.

Hoofdstuk III.

Verschillende onderwerpen betrekkelijk het beheer der gemeente.

Ten aanzien van het archief der gemeente zijn in het verslag over 1851 eenige bijzonderheden medegedeeld, waarnaar thans kan worden verwezen. Eene meer sijnstematische beschrijving en regeling van het archief welke wenschelijk zoude zijn, heeft nog niet plaats gehad.

In den toestand van de begraafplaats is geene verandering gekomen. Het reglement van 25 november 1831 regelt nog steeds het toezicht over die begraafplaats. **Wegens de oprigting van eene begraafplaats achter de nieuwe hervormde kerk onder Lutten worden aldaar de lijken uit die buurtschappen begraven welke anders hier te Hardenbergh ter aarde werden besteld.**

Hoofdstuk IV.

Geldmiddelen.

De gemeentelijke financiën, hoewel geregeld, zijn evenwel op dit moment niet gunstig te noemen; speciaal ontstaande door de in de laatste jaren opgenomene capitalen tot daarstelling van de grindweg tusschen Ommen en Hardenbergh, door het daaraan verbonden jaarlijksch onderhoud, het bouwen eener nieuwe school A°. 1850 en het aflossen van oude schulden; naar mate alzoo deeze kapitalen door de jaarlijkse aflossing met derzelve rente, successivelijk komen te verdwijnen, heeft de gemeente eene langzame ontlasting van schulden te wagten.

Staat behoorende als bijlage bij het IVe hoofdstuk van het verslag van den toestand der Gemeente Stad Hardenbergh over 1854. Geldmiddelen van het jaar 1854.

Artikelen der begrooting	Benaming der artikelen	Bedrag van hetgeen op ieder artikel reeds is ontvangen of uitgegeven	Bedrag van hetgeen op ieder artikel waarschijnlijk nog is te ontvangen of uit te geven
Ontvang			
1	Batig slot der rekening van 1852	51,69 ⁵	
2	Huur van huizen en andere gebouwen	75,00	
3	Pacht van erven en landerijen	3,90	6,50
4	Grondrenten en erfpachten	50,00	6,00
5	Interesten van capitalen	468,32 ⁵	5,54 ⁵
6	Huur van zitplaatsen in de kerk	14,50	

7	Leges ter secretarie geheven	5,65	
9 en 10	Opcenten op de grond- en personeele belasting	373,83 ⁵	
8, 11, 12, 15	Hoofdelijken omslag, schoolgelden en hondenbelasting	1.377,10	450,00
13	Opcenten op de hoofdsom van den rijksaccijns gedistilleerd	750,53 ⁵	
14	Belasting bij invoer op het gedistilleerd	131,68	
16	Opbrengst van verkochte gemeenteeigendommen		31,00
17	Idem van boeten en verbeurd verklaringen	10,73 ⁵	
19	1/5 of 20% der provinciale heffing op het gedistilleerd	29,40 ⁵	
19a	Alle nadere inkomsten niet tot de voorgaande behorende	4,14	
Totaal over te brengen		3.346,30	499,04 ⁵

Artikelen der begrooting	Benaming der artikelen	Bedrag van hetgeen op ieder artikel reeds is ontvangen of uitgegeven	Bedrag van hetgeen op ieder artikel waarschijnlijk nog is te ontvangen of uit te geven
Uitgaaf			
1	Jaarwedde van den burgemeester	240,00	
2	Jaarwedde van de wethouders	30,00	
3	Presentiegelden van de raden		56,00
4	Jaarwedde van den secretaris	160,00	
5	Jaarwedde van de beambten en bedienden ter secretarie	90,00	
6	Kosten van licht, brand en bureau behoeften	46,15 ⁵	6,00
7	Kosten van stukken die ten behoeve der gemeente geschreven of gedrukt worden	21,10	10,00
8	Kosten van het onderhouden, schoonhouden en meubelen van het gemeentehuis	11,75	
9	Kosten voor het aanhouden der registers van den burgerlijken stand	43,26	
10	Idem der kadastrale leggers en plans	12,93	
12	Idem der kiezerslijsten en van het uitoefenen der kiezersverrigtingen	12,69 ⁵	
13	Idem van het abonnement op het Staats- en Prov. blad	12,44	

14	Idem der Overijsselsche Courant	4,25	
15	Briefporten en expresseloonen	3,85	
16	Jaarwedde van den ontvanger		175,14 ⁵
17	Beloning van andere ambtenaren enz.	10,70	
19	Restitutie van het rijk wegens kwade posten, personele belasting	1,40 ⁵	
20	Aandeel der provincie in de opbrengst der heffing op het gedistilleerd en de likeuren	147,03 ⁵	
21	Vergoeding aan het rijk van 2 1/3 ten honderd van het onzuiver bedrag der opcenten ten behoeve der gemeente geheven op de grond- en personeele belasting over 1854 en 1855		9,31
22	Jaarwedde van de policiedienaars en veldwachters	140,00	
23	Idem van de nachtwagten	100,00	
24	Idem van Portiers	3,60	
25	Kleding en wapening van policiedienaars en veldwachters	40,00	
26	Idem van de Nachtwagten	10,00	
27	Kosten van de brandweer	13,00	60,00
28	Idem der straatverlichting	75,88	
29	Idem van wagthuizen enz.	0,75	
30	Onderhoud van straten, wegen en pleinen	303,14 ⁵	
32	Idem van pompen en regenbakken	53,83 ⁵	
34	Idem van huizen en andere gebouwen	1,50	
35	Kosten van brand assurantie	8,36	
36	Rijks- en andere belastingen	22,38	
37	Grondrenten, erfpachten enz.		3,36
38	Kosten van begeleiding van militiepligtigen enz.	15,98	
39	Idem wegens drukklonen van stukken voor de Nat. Militie en Schutterijen	3,12	
41	Subsidien aan Armbesturen	18,00	
43	Kosten van transport en verpleging van arme zieke reizigers	1,00	
44	Schoolgelden en toelagen van onderwijzers	381,50	
45	Schoolbehoeften voor de schoolgaande kinderen	81,75	
47	Onderhoud van schoolgebouwen en meubelen	39,76	
48	Interesten der gevestigde schuld	273,17	
49	Aflossing van schuld	520,00	
50	Voorschotten ten behoeve van het rijk gedaan Nat. Militie	0,90	

52	Restitutie aan den ontvanger der gemeente wegens niet ingekomen restanten enz.	35,02	
53	Aan de hervormde kerkgemeente van Hardenbergh voor nieuwe zitbanken in de kerk	47,60	
54	Onvoorziene uitgaven		12,00
Totaal over te brengen		3.037,79	331,81 ⁵

Op de artikelen van ontvang is reeds ingekomen	3.346,30	
Op de artikelen is waarschijnlijk nog te ontvangen	499,04 ⁵	
Tezamen		3.845,34 ⁵
Op de artikelen van uitgaaf is reeds beschikt	3.037,79	
Op de artikelen van uitgaaf is waarschijnlijk nog benodigd	331,81 ⁵	
Tezamen		3.369,60 ⁵
Waarschijnlijk batig saldo		475,74

*Hoofdstuk V.
Gemeente-eigendommen, werken en inrigtingen.*

Eene opgave van de gemeentegebouwen en gemeentegronden vindt men in het verslag over 1851. De financieën der gemeente hebben nog niet toelaten eenige noodige reparatieën aan het gemeentehuis te doen ondergaan.

Ten aanzien van den Marsch, voor zoo ver die aan deze gemeente thans in eigendom behoort, kan verwezen worden naar het verslag van het vorige jaar. De gemeentekas heeft tot dus verre nog geen opbrengsten daaruit getrokken. De op 25 april 1854 door den raad vastgestelde verordening omtrent het weiden van vee op den Marsch is bij raadsbesluit van 31 julij daaraanvolgend wederom ingetrokken (zie IIe hoofdstuk). Men vleit zich dat de Marsch voortaan, te beginnen met dit jaar (1855), waarbij eene onderhandsche verhuring van weiden zal worden beproefd, zoowel aan de ingezetenen als aan gemeentekas eenige vruchten zal kunnen opleveren. **Wegens den twijfel welke bij den raad bestond of de zoogenaamde burgers van deze stad ten aanzien van het genot van weiden op den Marsch ook bevoorregt behoorden te worden boven de niet-burgers, heeft de raad de beslissing van deze vraag opgedragen aan den heer mr. L. Hertzveld, advocaat te Zwolle, met eenparig goedvinden om zich aan de uitspraak van den regtsgeleerde te zullen onderwerpen. Gemelde heer mr. L. Hertzveld heeft bij zeer uitvoerig advijs van den 7 februarij jl. als zijne meening te kennen gegeven dat alle ingezetenen der gemeente ten aanzien van het genot van weiden op den Marsch behoorden te worden gelijkgesteld.**

Als een vervolg op hetgeen in het verslag over 1853 is gezegd ten aanzien van de Marke van Hardenbergh en Baalder valt op te merken dat de Arrondissements Regtbank te Deventer bij vonnis van den 26 april 1854 de gemeente haren eisch tegen de zich noemende Commissie voor de Marke

van Hardenbergh heeft ontzegd, van welk vonnis ingevolge raadsbesluit van den 14 augustus daaraanvolgende hooger beroep is aangeteekend, en zulks mede naar aanleiding van een daartoe strekkend advijs van den heer mr. W.S. van der Gronden, advocaat te Zwolle, aan wien bij evengemeld besluit hetwelk door heeren Gedeputeerde Staten is goedgekeurd geworden de behandeling der zaak voor het Provinciaale Hof van Overijssel is opgedragen. Tot heden is nog geen vonnis in deze zaak gevallen. Het beheer over de Marke is alzoo nog bij voortdoring in handen van de Commissie uit de zoogenaamde burgers, met haren markerigter Salomon Bromet verbleven.

De toestand der straten is voldoende. Eenige wenschelijke verbeteringen wachten op een meer gunstigen toestand der gemeentefinanciën.

De verschillende wegen en voetpaden met de daarin gelegen kunstwerken worden zoo veel mogelijk in goeden staat onderhouden. Het provinciaal reglement op het beheer en onderhoud der wegen wordt mede gehandhaafd. In het afgelopen jaar zijn geene aanmerkelijke verbeteringen aan de bestaande wegen aangebracht of nieuwe wegen aangelegd. Als een vervolg op hetgeen in het vorige jaar ten aanzien van den ontworpen kunstweg naar de Hannoversche grenzen gezegd is, kunnen wij mededeelen dat op het oogenblik nog geene beschikking op het verzoek om een rijkssubsidie is ontvangen en dat op den 19 december 1854 de vereischte concessie is aangevraagd. Wegens de groote behoefte welke aan een harden weg naar de Hannoversche grenzen tot aansluiting van dien komende van Neuenhaus bestaat, heeft de raad begrepen niet langer op eene beschikking omtrent de gevraagde rijkssubsidie ad f. 2500 te moeten wachten en de vereischte concessie aan Z.M. aan te vragen, onafhankelijk van eene gunstige of ongunstige beschikking, ofschoon men bij de inzending der voordragt aan heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie nogmaals heeft verzocht de verkrijging der zoo hoogst wenschelijke subsidie bij de hooge regering te willen bevorderen.

Met de 4^e sectie der Overijsselsche Kanalisatie, welke bij publieke aanbesteding d.d. 13 februari 1854 is aangenomen door den heer H.P. Mourus te Lent, is in de maand september daaraanvolgende onder de gemeente Stad en Ambt Hardenbergh een begin gemaakt. Van deze sectie welke ter lengte van 21.350 ellen de Vecht bij de Hannoversche grenzen in verbinding moet brengen met het reeds voltooide kanaal van Almelo naar Zwolle, zijn voor den laatsten winter onder de gemeenten Stad en Ambt Hardenbergh afgewerkt ongeveer 900 ellen kanaaldijk en 6000 ellen over de geheele lijn. Wegens den buitengewoon hoogen waterstand in december 1854 en de daarop gevolgde langdurige en strenge vorst, heeft het werk een geruimen tijd moeten gestaakt worden. Het zal voor deze gemeente hoogst wenschelijk zijn om eene gemeenschap daar te stellen tusschen de Stad en het nieuwe kanaal of nog meer verkieslijk komt eene verbinding met de Dedemsvaart voor. Eigene krachten schieten echter te kort om zoodanige wenschen te bevredigen.

Eene opstuwing der Vecht beneden Hardenbergh zoude ook zeer nuttig zijn voor de scheepvaart alzoo de gunstige gelegenheid welke voor de schipperij thans langs de Dedemsvaart bestaat niet weinig bedorven wordt door het gedeelte der Vecht tusschen deze stad en de stuw bij Aane, hetwelk bij opstuwing van het water aldaar, nagenoeg onbruikbaar is.

De brug over de Radewijkerbeek zal dezen zomer wederom eene reparatie vorderen. De duikers in den zoogenaamden Hoogenweg en in den weg naar Brucht worden behoorlijk onderhouden. Havens worden in deze gemeente niet gevonden.

*Hoofdstuk VI.
Medische politie.*

De algemene gezondheidstoestand van menschen en vee heeft in 1854 allezins gunstig te noemen. Besmettelijke ziekten hebben in dat jaar niet geheerscht dan alleen de kinkhoest welke zich aan het einde van het jaar begon te vertoonen, en ook volwassenen heeft aangetast. Ofschoon de Cholera Asiatica zich wederom in ons land heeft voorgedaan en zelfs dit gewest heeft bezocht, is echter deze gemeente daarvan verschoond gebleven. Den ingezetenen zijn de bekende voorbehoedmiddelen tegen die ziekte aanbevolen geworden, terwijl de aan de gemeente toebehoorende kribben ten dienste van behoeftige lijdens gereed stonden. Verdere voorzorgsmaatregelen zijn niet nodig geacht.

Het personeel der geneeskunst-oefenaren heeft geene verandering ondergaan. Eene plaatselijke commissie van onderzoek en toevorzicht is in deeze gemeente niet gevestigd, evenmin worden hier gast- of ziekenhuizen of andere gestichten van dien aard gevonden.

*Hoofdstuk VII.
Nationale militie en schutterij.*

Het getal der lotingpligtigen voor het jaar 1854 heeft bedragen: 7.

Gewoon contingent 3 man.

Buitengewoon contingent nihil.

Nationale militie. Getal manschappen voor het contingent ingelijfd: 3 lotelingen.

Opgave van de geheele sterkte der schutterij in de gemeente.

Actief: 15 man.

Reserve: 15 man.

Tezamen: 30 man.

Sterkte van den 1sten ban der schutterij.

Officieren: 2

Schutters.

Actief: 15 man.

Reserve: 15

Tezamen: 32 man.

*Hoofdstuk VIII.
Kerkelijke zaken.*

Er bestaat alhier bij voortduring slechts eene Christelijke kerkgemeente en wel die van de Nederlandsche Hervormde Godsdienst. Men zie hieromtrent eenige bijzonderheden in het verslag over 1853.

De buurschap Lutten met het daaronder behoorende gedeelte der Dedemsvaart heeft thans niet alleen een eigen kerkgebouw, maar ook een eigen herder en leeraar, welke den 28 mei 1854 door den predikant A. Hissink van de Dedemsvaart (onder Avereest) is bevestigd geworden.

In het afgeloopene jaar zijn geene giften of legaten voor godsdienstige doeleinden verleend.

De Israëlitzen hebben alhier eene sijnagoge welke zeer bouwvallig is, en in den loop van 1855, zoo de middelen zulks toelaten, door eene nieuwe op dezelfde plaats zal worden vervangen.

*Hoofdstuk IX.
Onderwijs, kunsten en wetenschappen.*

In deze gemeente is slechts eene school voor lager onderwijs, benevens eene bijzondere school der tweede klasse. Het aantal leerlingen op de school voor lager onderwijs is in 1854 geweest als volgt:

op 15 januari	88 jongens
	83 meisjes
totaal:	171 kinderen

Van deze ontvingen gedurende de maanden januarij, februarij, maart, april, november en december voor rekening van de gemeente Ambt Hardenbergh kosteloos onderwijs: 4 jongens en 2 meisjes, tezamen 6 leerlingen. Van bovengemeld aantal van 171 leerlingen waren uit deze gemeente 12 jongens en 5 meisjes, tezamen 17 leerlingen boven de schooljaren. Op den 15 julij was het cijfer der schoolgaande kinderen gedaald tot 62 jongens, 66 meisjes, tezamen 128 leerlingen.

Geheel kosteloos voor rekening der gemeente hebben in 1854 lager onderwijs genoten: 4 jongens en 7 meisjes, tezamen 11 kinderen, terwijl voor 34 jongens en 38 meisjes gedeeltelijk door de gemeente in de kosten voor onderwijs is bijgestaan.

Bij deze school is een hoofdonderwijzer geplaatst van den 2^e rang en een hulponderwijzer van den 3^e rang. Het onderwijs laat bij voortduring niets te wenschen overig, dankzij de geschiktheid en bekwaamheid van den onderwijzer H. Baarschers. Het aantal leerlingen is sedert het vorige jaar toegenomen met ongeveer 15. Eene prove met eene leesleerwijze die weinig of niet in onze provincie bekend is, die van den heer H.J. Berkhout, onderwijzer te Amsterdam, heeft gunstige uitkomsten opgeleverd.

Het in 1850 nieuw gebouwde schoollocaal verkeert in gewenschten toestand. Eene verbetering in de luchtversching is hoogst wenschelijk en hoopt men spoedig te zullen kunnen daarstellen.

Het aantal leerlingen op de bijzondere school der 2^e klasse is over 1854 geweest als volgt:

op 15 januari en 15 julij,	8 jongens
	3 meisjes
te zamen:	11 leerlingen

Van welk gering aantal (volgens opgave van den onderwijzer) nog het meerendeel beneden het tarief bij het reglement vastgesteld betaalde en twee ongeregeld school kwamen. De hoogste schoolgelden voor één kind waren f. 50 en de laagste f. 5 a f. 6 jaarlijks, het geheele bedrag f. 275 a f. 300.

Volgens het oordeel van den onderwijzer welke tegen 1 april 1855 tot een anderen werkring is geroepen, is het in deze gemeente hoofdzakelijk wegens het gering aantal kinderen die in de termen vallen om middelbaar onderwijs te genieten, onmogelijk eene zoogenaamde Fransche school te doen stand houden. In het gemis van eene behoorlijke bezoldiging van den onderwijzer en van een geschikt schoollocaal zou moeten worden voorzien. Er valt nog op te merken dat van het kleine getal leerlingen slechts zes in deze gemeente en de overige vijf in het Ambt Hardenbergh woonden.

Voor het lager onderwijs heeft de gemeente eene som van f. 138,75 op het schoolfonds moeten suppleren, welke suppletie in het jaar daarvoren f. 124,29⁵ bedroeg. De toepassing van het provinciaal reglement op de schoolgelden levert aan deze gemeente geene bijzondere bezwaren op. Vanwege de gemeente behoort immers toch in het onderwijs van kinderen van behoeftigen te worden voorzien.

De avondschool gehouden door den heer H. Baarschers werd in 1854 bezocht door 33 jongens en 6 meisjes, tezamen 39 leerlingen, onder welke 5 jongens voor rekening van den onderwijzer.

Scholen van bijzonderen aard en strekking worden in deze gemeente niet gevonden dan alleen eene zangschool, waarvan in het vorige verslag melding is gemaakt. De zangschool voor kinderen, die geregeld vrijdagavond wordt gehouden, bestond uit 31 jongens en 35 meisjes, tezamen 66 leerlingen. De zangschool voor meer bejaarden, die gedurende de wintermaanden elken maandagavond wordt gehouden, bestond uit 8 jongens en 15 meisjes, tezamen 23 leerlingen.

In de zangschool voor kinderen heeft de onderwijzer het verouderde ut re enz. verwisseld met het thans meer algemeene c, d enz., welke verandering echter op de zangschool voor meer bejaarden nog geen plaats heeft gegrepen, ten einde geen aanstoot te geven aan de gehechtheid aan het oude. Het onderwijs op beide zangscholen wordt geheel kosteloos door den onderwijzer verstrekt.

Het onderwijzersgezelschap te Hardenbergh bestond uit 16 leden, die ter onderlinge oefening geregeld op den eersten zaterdag van elke maand in de school alhier vergaderen.

Inrigtingen van hooger onderwijs worden in deze gemeente niet gevonden. Evenmin zijn hier maatschappijen, genootschappen of vereenigingen ter bevordering van kunsten en wetenschappen aanwezig. Er zijn nog geene pogingen aangewend om weder eene afdeeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen op te rigten, welke alhier in 1853 na een bestaan van slechts weinige jaren, wegens het bedanken van een groot aantal leden, heet moeten worden ontbonden.

Hoofdstuk X. *Armwezen.*

In den toestand van het armwezen is sedert het vorige jaar geene verandering gekomen, zoodat over het algemeen kan worden verwezen naar hetgeen daarover in het vorige verslag over 1852 en 1853 is gezegd.

In de stad Hardenbergh wordt weinig armoede geleden, dankzij de gunstige ligging der gemeente, die zoowel voor menschen als voor vee goede gelegenheid aanbiedt ter voorziening in de eerste levensbehoeften. Maar de onderstand welke door de alhier gevestigde diakonie wordt verstrekt,

bepaalt zich hoofdzakelijk tot eenige behoeftigen welke in de buurschappen wonen, welke kerkelijk onder Hardenbergh maar burgerlijk onder de gemeenten Ambt Hardenbergh ressorteren.

Eene inrigting tot werkverschaffing ter voorkoming van armoede is hier nog niet tot stand gekomen. Bij het veele goede dat zoodanige inrigting oplevert zou men toch ligt gevaar loopen dat die ingezetenen welke geen deel willen of kunnen nemen aan het werken dat door de inrigting wordt opgelegd, in hun bedrijf benadeeld worden als niet kunnende concurreren met den arbeid welke door geldelijke ondersteuning beschermd wordt, terwijl de min gegoede arbeidende klasse zich ook minder zoude beijveren om in den zomer iets voor den winter te besparen, en zich zelve te redden. Men vergelijke voorts hetgeen over dit onderwerp in het verslag over 1853 is gezegd. Men zoude alhier kunnen afwachten welke resultaten de onlangs te Ommen opgerigte vereeniging tot werkverschaffing opleverde.

Ten aanzien van het onderwijs in 1854 verstrekt aan kinderen van behoeftigen valt op te merken dat het provinciaal reglement op de schoolgelden (nadat de raad zulks gedurende het jaar 1853 door een plaatselijk reglement had vervangen, waarvan de werking echter niet beviel) op 1 januarij 1854 opnieuw voor deze gemeente is toegepast geworden, en ook wel van toepassing zal blijven, tot dat eene nieuwe wet op het onderwijs tot het invoeren van nieuwe verordeningen aanleiding zal geven.

Het getal besturen en instellingen van weldadigheid bedroeg in 1854 nog slechts één.

De uitgaven voor onderstand van allerlei aard bedroegen in

1852: f. 1366,40

1853: f. 1598,92

1854: f. 1466,38

De ontvangsten dier diakonie bedroegen:

1852: f. 1279,67

1853: f. 1548,61

1854: f. 1732,19

Volgens mondelinge verklaring van den diaken boekhouder is het meerdere bedrag der ontvangsten alleen toe te schrijven aan de meerdere opbrengst der collecten en vrijwillige bijdragen, terwijl het mindere bedrag der uitgaven een gevolg is van de verligting die de diakonie in het begin van 1854 heeft ondervonden door de leniging van de armoede van verscheidene behoeftige ledematen uit de opbrengst van eene verloting die ten behoeve van den armen van alle gezindheden, destijds heeft plaats gehad, aan welke omstandigheid ook moet worden toegeschreven dat het getal tijdelijk bedeeden in 1854 slechts 20 bedroeg, terwijl in 1853 72 personen groot en klein tijdelijk zijn bedeed geworden.

Gemelde verloting heeft zuiver opgebracht een som van f. 250,31⁵, en zijn daaruit 35 behoeftigen ondersteund geworden. Onder deeze behoeftigen bevonden zich geene die door de diaconie onafgebroken bedeed worden.

Gedurende het geheele jaar 1854 zijn onafgebroken bedeed geworden: 70 personen. In den loop des jaars slechts tijdelijk 20, tezamen 90 personen.

Het bestuur der burgerlijke gemeente (welke naar ons voorkwam niet kon worden begrepen onder de alhier bestaande instellingen van weldadigheid), heeft eene som van f. 18 voor rekening der gemeente moeten besteden ten behoeve van één persoon die dringend ondersteuning behoefde en dezelve van de hervormde diakonie niet kon verkrijgen.

De toepassing der wet van den 18 augustus 1849, staatsblad no. 39, heeft met betrekking tot het armwezen in deze gemeente geen invloed uitgeoefend, alzoo zich alhier geen behoeftige vreemdelingen pogen neder te zetten.

*Hoofdstuk XI.
Gemeentepolitie.*

In den toestand van politie is sedert het vorige jaar geene verandering gekomen, evenmin in het personeel. In den regel is dit personeel voldoende voor buitengewone gevallen echter niet, het welk op den 21 april 1854 wederom is gebleken bij de ongeregelheden welke op den Marsch voorvielen.

Buitengewone politiedienst van hulpmarechaussée heeft men in den afgelopen winter niet gehad en wel wegens de weigering tot medewerking van den raad der gemeente Ambt Hardenbergh, voor welke gemeente wegens de menigte polderwerkers welke aan de Overijsselsche Kanalisatie werkzaam zijn eene zoodanige buitengewone politiedienst nog van meer belang zoude zijn dan voor deze stad, waar men des nachts tegen diefstallen genoegzaam beveiligd is wegens de geregelde nachtwacht dienst en het aantal rijksambtenaren wier surveillance op smokkelhandel de politie ten aanzien van diefstallen van zelve in de hand werkt.

De toestand der brandblusmiddelen is bij voortdoring zeer gunstig. In 1854 heeft zich in deze gemeente geen brand voorgedaan.

De verlichting bij nacht laat steeds veel te wenschen overig. De financieën der gemeente zin echter veel te ongunstig om daarin verbetering te brengen.

Bijzondere ongelukken en rampen heeft men niet te betreuren gehad. Daden van moed en zelfopoffering die openbare vermelding verdienen, hebben mede geen plaats gehad.

Een eigenlijk huis van bewaring bestaat in deze gemeente niet. Bij voorkomende gelegenheden worden aangehouden personen tijdelijk in een daartoe bestemd vertrek onder in het gemeentehuis in bewaring gehouden, hetwelk in het afgelopen jaar twee malen is voorgekomen.

*Hoofdstuk XII.
Landbouw.*

De algemeene toestand van den landbouw is allezins gunstig. De hooge prijzen der verschillende producten heeft aanleiding gegeven dat men zich meer en meer op dien tak van nijverheid toelegt.

De koop- en huurwaarde der landerijen is nog steeds stijgende. De beste grond in de nabijheid der stad brengt in publieke veiling tegenwoordig meer dan f. 1000 per bunder op. De middensoort f. 700 en de woeste of heidegrond tussechen de f. 100 en f. 300, naar gelang van stand en hoedanigheid.

De Overijsselsche Maatschappij tot bevordering van Landbouw, Tuinbouw en Veeteelt telt in deze gemeente 5 leden, welke tot de afdeling Avereest behooren. Invoer van nieuwe gewassen,

werktuigen en veerassen heeft in 1854 in deze gemeente geen plaats gehad. Evenmin heeft men hier nieuwe uitvindingen toegepast.

Misgewas en verlies van oogsten heeft men in 1854 niet te betreuren gehad. De veenboekweit heeft slechts een weinig door de nachtvorst in het laatst van julij geleden. Verscheidene akkers hebben echter onbebouwd moeten blijven liggen wegens de natte weersgesteldheid in den tijd dat men de veenen moest branden. De aardappelen hebben weinig of niet van de gewone ziekte geleden en hebben sedert het begin der aardappelenziekte (in 1845) nog niet zooveel opgebracht.

Schadelijke dieren heeft men in het afgelopen jaar niet bespeurd. Van longziekte en andere besmettelijke ziekten onder het vee is men gelukkig verschoond gebleven. Ziekten aan gewassen heeft men niet opgemerkt als aan het loof der aardappelen; en welligt dat de hoogst ongunstige wortelen oogst (die echter niet veel verbouwd worden) aan eene ziekte in dat gewas is toe te schrijven. De paardeboonen en groote boonen (tuinboonen) hebben veel door de zogenaamde luis geleden. Gedurende 1854 zijn ongeveer 136 bunders grond met verschillende gewassen bebouwd worden. De volgende staat geeft een overzicht van de verschillende gewassen en de daarvan verkregene opbrengst:

Verschillende soorten van veldgewassen	Bunders land en onderdeelen van bunders daarmede bezet	Bundertallen en onderdeelen in hetzelfde jaar opvolgend tot tweeledige cultuur gebracht wordende	Verkregene hoeveelheid van elk soort van veldgewas
<i>Nederlandsche maten</i>	<i>Bunders, roe, ellen</i>	<i>Bunders, roe, ellen</i>	<i>Lasten, mud, ponden</i>
Aardappelen	30 bunder		28 lasten
Boekweit	5 bunder		6 lasten
Veenboekweit	28 bunder		20 lasten
Garst	4 bunder, 50 roe		4 lasten
Haver	7 bunder		6 lasten
Knollen		11 bunder	
Kool-raap en andere olij-zaden	3 bunder, 50 roe		4 lasten
Mangelwortelen	3 bunder, 80 roe		20 mudden
Rogge	49 bunder		24 lasten
Totaal	127 bunder, 89 roe	11 bunder	92 lasten, 20 mudden

Tuinbouw heeft alleen voor eigen gebruik plaats en word meer uit noodzakelijkheid en liefhebberij dan wel uit voordeel uitgeoefend. Aan bloemisterij wordt hier niets gedaan. Boomgaarden worden in deze gemeente niet aangetroffen. Boomkwekerij evenmin en in het algemeen wordt aan houtteelt hier evenmin gedaan.

Met opgaand hout zijn in deze gemeente ten naasten bij 2 bunders bepot. Het eiken hakhout beslaat 2 bunders en het andere hakhout 50 roeden. Dennebosschen en rijswaarden zijn in deze gemeente niet aanwezig.

De Marke van Hardenbergh en Baalder, wier feitelijke verdeeling door het gemeentebestuur niet wordt erkend, beslaat eene oppervlakte van 1895.23.10 bunders. Men vergelijke hetgeen hierover in de vorige verslagen is gezegd, alsmede in het 5de hoofdstuk van dit verslag. In 1854 is slechts hier en

daar een hoekje grond ontgonnen en wel tot bouwland. Afgeveende of dalgronden zijn in deze gemeente niet aanwezig. In den veestapel is sedert de vorige opgave weinig of geen verandering gekomen. De navolgende staat wijst het aantal paarden, runderen enz. aan dat in de laatste week van december 1854 in de gemeente aanwezig was: 0 hengsten, 34 ruinen, 9 merriën, 0 veulens, 3 stieren, 0 trekossen, 4 slag-ossen, 178 koeijen, 25 kalveren, 0 ezels, 0 muil-ezels, 25 schapen, 2 houders van schaapskudden, 15 varkens, 0 bokken, 7 geiten, 2 ganzen, 155 kippen, 25 hanen.

Pluimvee wordt in deze gemeente overigens niet gevonden. Aan bijenteelt wordt in deze gemeente weinig gedaan. Hier en daar worden eenige bijenstallen gehouden die gemiddeld 20 Ned. ponden per korf hebben opgeleverd, waarvan 15 ponden aan honig en 1,05 pond aan was.

De middenprijzen van de verschillende voortbrengselen van den grond waren in 1854 als volgt:

Aardappelen, per mud	f. 2,50
Boekweit	f. 7,50
Veenboekweit	f. 7,00
Garst	f. 5,50
Haver	f. 4,60
Koolzaad	f. 11,50
Raapzaden	f. 10,00
Rogge	f. 8,75
Rundvleesch per N. pond	f. 0,40
Kalfsvleesch	f. 0,30
Schapenvleesch	f. 0,30
Varkensvleesch	f. 0,50
Boter	f. 0,70
Talhout, per honderd stuks	f. 2,00

In 1854 zijn alhier ter markt gebracht: 3 paarden, 310 runderen, 106 schapen, 2 varkens, 102 lasten rogge, 80 lasten boekweit en 1 last aardappelen.

Hoofdstuk XIII.
Verveening, jagt en visscherij.

In 1854 zijn 726 vergunningen aanvraagd voor irreguliere veenderijen in de gemeenten Stad en Ambt Hardenbergh tezamen. Reguliere veenderijen vinden in deeze gemeente nog geen plaats.

De hoeveelheid gegraven of lange turf, wederom in beide gemeenten, was:

2 ^e soort, 1 ^e klasse:	3872 ton
2 ^e soort, 3 ^e klasse:	178460 ton
tezamen:	122332 ton

Voor elke gemeente afzonderlijk kon geene opgave geschieden.

De middenprijs van den turf bedroeg op de plaats zelve van de 2^e soort 1^e klasse per duizend f. 2,25. Van de 2^e soort 3^e klasse per duizend f. 1,60.

Veel ingezetenen hebben hunne turf van de Dedemsvaart laten komen, sedert de verbinding van die vaart met de Vecht door middel van eene schutsluis is daargesteld. Daar men op dit oogenblik geene reguliere verveeningen vindt, heeft men hier geen bijzondere arbeiders in het werk.

Het jagtveld is hier rijk in klein wild. Grof wild en waterwild word hier schaars aangetroffen. Eigen jagen en huurjagen bestonden in 1854 in deze gemeente niet. Eendvogel-kooijen en duiventillen zijn hier niet aanwezig. Zwanen- en ganzendriften evenmin. Schadelijk gedierte wordt onder deze gemeente weinig gevonden daar er niet veel gelegenheid bestaat om zich te kunnen verschuilen. Gedurende het jaar 1854 zijn slechts twee mandaten wegens premieën voor gedood schadelijk gedierte afgegeven. Het toezigt op de jagt wordt alhier uitgeoefend door een gewoon opziener der jagt en visscherij, welke te Hardenbergh gevestigd is. Voorts de beambten welke ingevolge de wet tot regeling der jagt en visscherij (art. 37, 4de alinea) met de surveillance daarover belast zijn. Onbezoldigde opzieners in den zin van de 2de alinea van gemeld art. 37 worden in deze gemeente niet gevonden.

De visscherij in de binnenwateren is van weinig omvang en bepaalt zich tot de rivier de Vecht en de Radewijkerbeek. Visscherij buitengaats bestaat hier niet.

*Hoofdstuk XIV.
Ambachts- en fabrieksarbeid.*

In deze gemeente bestaat slechts eene fabriek, namelijk die van calicots van de heeren M. Bromet en Z. Koeslag, welke in 1852 is opgericht. De toestand van deze fabriek was in 1854 niet gunstig te noemen. Het aantal wevers beliep in den zomer 17 en des winters 43. Van welke 8 volwassenen en 17 kinderen, allen van het mannelijk geslacht, in de fabriek werkzaam waren. De kinderen konden per week verdienen f. 1,05 a f. 1,10. De volwassenen daarentegen f. 3,00 a f. 3,10. In het afgelopen jaar zijn vervaardigd 875 stuks 5/4 en 1300 stuks 6/4 calicots, tezamen 2175 stuks.

Nieuwe concessien zijn in het afgelopen jaar niet verleend, noch bestaande ingetrokken. Stoomwerktuigen zijn in deze gemeente niet in gebruik. Nieuwe werktuigen en verbeteringen zijn in 1854 niet ingevoerd.

*Hoofdstuk XV.
Handel en scheepvaart.*

In deeze gemeente bestaat sedert lange jaren eene wekelijksche korenmarkt, waarop voornamelijk rogge en boekweit verhandeld worden. Over het algemeen is die markt in het afgelopen jaar 1854, evenals in 1853, niet zo druk bezocht geworden als vroeger.

Sedert onheugelijke jaren worden in deze gemeente tien jaarmarkten voor vee gehouden, van welke markten slechts drie vrij druk bezocht worden.

Op de markt van 31 augustus waren aangebragt, 60 runderen, 36 schapen en 2 varkens.

Op de markt van 10 october 109 runderenen, 3 paarden en 33 schapen.

Op de markt van 25 october 141 runderen en 37 schapen.

Tezamen 310 runderen, 106 schapen, 3 paarden en 2 varkens.

De overige markten zijn weinig of niet bezocht geworden.

Hetgeen over den toestand dier markten in het vorige verslag is gezegd, kan ook voor het jaar 1854 worden toegepast, zoomede wat betreft den groot- en klein handel in deze gemeente wordt gedreven. De prijzen der varkens waren gemiddeld 50 cent per ned. pond, schoon aan den haak.

Groothandel wordt hier verder niet gedreven. De kleinhandel is in dit stadje betrekkelijk vrij levendig. De bewoners der omliggende buurtschappen doen aan eene menigte neringdoende winkels een bestaan vinden.

Buitenlandsche handel wordt hier weinig of niet gedreven. Langs de Venebrugge zijn gedurende het jaar 1854 uit het Hannoversche de navolgende goederen in ons rijk ingevoerd.

[niet getranscribeerd]

In dit stadje zijn eene menigte schippers die geheel of gedeeltelijk in binnenlandsche scheepvaart hun bestaan vinden. Bij lagen waterstand van de rivier de Vecht had de scheepvaart plaats langs de Dedemsvaart. Men ondervond dan echter dikwijls groote moeilijkheden met het passeren van dat gedeelte der Vecht dat tusschen Hardenbergh en de stuw te Aane is gelegen, vooral bij de opvaart. **Voor deze gemeente zoude het van zeer groot belang zijn dat dit gedeelte der Vecht voortdurend bevaarbaar word gemaakt, hetzij door het plaatsen van eene stuw beneden Hardenbergh, hetzij op eene andere wijze. Doch nog meer wenschelijk zoude het zijn indien Hardenbergh door een goeden waterweg in verbinding word gebragt met de Dedemsvaart, waartoe reeds meermalen plannen zijn ontworpen.** Voor zoo ver de waterstand in de rivier de Vecht zulks toeliet, was de scheepvaart in 1854 weder zeer levendig.

Het aantal hier te huis behoorende schepen of wel die sompschuiten die niet tot de dienst der openbare middelen van vervoer behooren, bedroeg in het afgelopen jaar 18, met een gezamenlijken inhoud van 227 tonnen. Stoom-sleepdiensten zijn hier niet en werven evenmin. Buitenlandsche scheepvaart vindt hier geen plaats.

Hoofdstuk XVI.

Inrigtigen, in verband staande met de uitoefening van handel en andere bedrijven.

De verordeningen op de maten en gewigten worden stipt gehandhaafd.

Stoomboten vindt men hier niet. In de schuitendiensten is sedert het laatste verslag geene verandering gekomen. Die diensten strekken zooals men weet alleen tot vervoer van goederen.

Het scheepsveer tusschen Zwolle en deze gemeente langs de Dedemsvaart, waarvan in het laatste verslag sprake was, is nog niet tot stand gekomen. De raad ziet het belang hetwelk men vroeger daarin zag, niet meer in, en wil het goederenvervoer thans liever aan de vrije concurrentie overlaten. Er zijn in 1854 geene concessiën verleend of ingetrokken.

Omtrent de middelen van vervoer te lande is geheel van toepassing wat daarover in het vorige verslag is gezegd.

Broodzetting heeft in deze gemeente geen plaats en wordt ook niet nodig geacht.